

ЧУЖДЫЕ АТРИБУТЫ ВСЕВЫШНЕГО АЛЛАХА В ТВОРЧЕСТВЕ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ

Гусейнова Хаяла Расим ызы

Резюме

Гениальный мыслитель Низами Гянджеви отмечал, что самый большой переход на пути совершенствования состоит в осмыслении прорицательного окна Аллаха. Прорицательный человек находит атрибуты Аллаха через путь осмысления. Атрибут это понятие, которое относится к сущности Аллаха. Божественные атрибуты Всевышнего Аллаха делятся на две части: чуждые и характерные атрибуты.

В статье перечисляются чуждые, неприсущие Всевышнему Аллаху атрибуты, значения которых истолковываются строками из произведений Низами и религиозных хадисов. Существует 7 неприсущих атрибутов. В ходе исследования основываясь на сведениях, полученных из источников, становится ясным, как указывал также великий Низами Гянджеви, что причина существования вселенной это Аллах, и существование всего продолжается по его велению.

ATTRIBUTES THAT DO NOT BELONG TO ALLAH.

Huseynova Khayala Rasim

Summary

The great thinker Nizami Ganjavi emphasizes that the greatest passage of the way to perfection is to see Allah through the eyes of the unseen.

Person with open ghayb, finds Allah by cognition of attributies.

Attribute is a conception belongs to Allah. The divine attributes of Allahu ta'ala are divided into two parts: Sifati Salibiyya (attributes don't belong to Allah), Sifati Subutiyya (attributes belong to Allah). The article describes the attributes of Allahu ta'ala and describes the meanings of them by the works of Nizami and explains them with religious narrations. Attributes that don't belong to Allah are seven. As a result of the information obtained from sources we refer to during the research, it becomes obvious, as the genius Nizami Ganjavi states, the reason for the existence of the universe is God, and everything continues its existence with Allah's permission.

Rəyçi: Fil.e.d., professor Xəlil Yusifli

*AMEA Gəncə Bölməsi Nizami Gəncəvi Mərkəzinin 09 mart 2021-ci il tarixli iclasın 01 sayılı protokolu
Daxil olma tarixi 12 mart 2021-ci il*

UOT:811

DÜNYA DİLLƏRİNDƏ PAREMİOLOJİ SEMANTİKANIN TƏŞKİLİ

İsmayılova Gülnur Nürəddin qızı

Azərbaycan Dillər Universitetinin dissertantı

gulay81@mail.ru

Xülasə: atalar sözlərinin unikal struktur-semantik mahiyyətə malik olaraq müxtəlif səpkilərdə öyrənilməsi qeyd olunur. Paremioloji nəzəriyyənin fundamental məsələlərindən biri atalar sözləri ilə zərbi-məsəllərin ayrılmasıdır. Nəzəri ədəbiyyatın və dil materialının təhlili əsasında belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, atalar sözlərinin əsasını məntiqi hökm təşkil edir və struktur-semantik baxımdan onlar cümləyə bərabərdir, cümlə kimi identifikasiya olunmalıdır. Atalar sözləri həmişə bütöv və tamam bir fikir ifadə edir. Zərbi məsəllər isə bütöv fikir (məntiqi hökm) ifadə etmir. Atalar sözlərilə zərbi-məsəllərin fərqi elə ondadır.

Atalar sözləri dil vahididir və frazeoloji vahiddir. Azərbaycan xalqının ictimai şüurunu öyrənmək baxımından atalar sözləri müstəsna rol oynayır.

Açar sözlər: atalar sözləri, semantika, dil vahidi, nəzəriyyə, dil, dilçilik

Ключевые слова: пословицы, семантика, языковая единица, теория, язык, лингвистика

Key words: proverbs, semantics, language unit, theory, language, linguistics

Atalar sözləri unikal struktur-semantik mahiyyətə malik olaraq müxtəlif səpkilərdə öyrənilir. Tədqiqatlar nəzəri, platformaların müxtəlifliyinə bəzən də hətta ziddiyyətlərinə baxmayaraq, biri digərini tamamlayır. Funksional baxımdan atalar sözləri polifunksional dil vahidi hesab edilə bilər. Həqiqətən də onların rolu geniş diapazonda özünü göstərir.

Paremioloji nəzəriyyənin fundamental məsələlərindən biri və, bəlkə də, birincisi atalar sözləri ilə zərbi-məsəllərin ayrılmasıdır. Əlbəttə, bu mühüm nəzəri məsələ öz həllini praktik nitq fəaliyyətində tapmalıdır. Onu da qeyd edək ki, çox zaman atalar sözləri və zərbi-məsəllər qarışdırılır. Bəzən bu bilərəkdən olmur və nəzəri səhv kimi dəyərləndirilə bilər. Bəzən isə bu identifikasiya şüurlu şəkildə baş verir, deməli, nəzəri prinsip səciyyəsi daşıyır.

Paremiologiya nəzəriyyəsinin ikinci fundamental məsələsi paremioloji vahidlərin yaxud atalar sözlərinin frazeologiyaya münasibəti və, beləliklə də, dil sisteminə münasibətidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, konkret dillərin paremioloji vahidlərinin öyrənilməsində göstərilən nəzəri problemlərin həlli bir o qədər də vacib deyil. Yəni konkret atalar sözləri (yaxud atalar sözləri və zərbi-məsəllər), istər bir istərsə də iki dilin materialı üzərində nəzəri problemlərin həllindən asılı olamayaraq tədqiq oluna bilər və bunların (belə tədqiqatların) nəticələri böyük praktik əhəmiyyətə malikdir.

Əksər hallarda lüğətlər atalar sözlərini, zərbi-məsəlləri və frazeoloji vahidləri fərqləndirmir. Çox zaman bu hal məqsəduyğun və qanunauyğun hesab edilir, çünki lüğət müəllifləri öz əsas vəzifələrini bir dilin vahidində ifadə olunan mənanı digər dilin vasitələri ilə verilməsində görürlər. Daha hansı vasitə və necə – bunu bir o qədər də əhəmiyyətli saymırlar.

Nəzəri ədəbiyyatın və dil materialının təhlili əsasında belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, atalar sözlərinin əsasını məntiqi hökm təşkil edir və struktur-semantik baxımdan onlar cümləyə bərabərdir, cümlə kimi identifikasiya olunmalıdır. Atalar sözləri həmişə bütöv və tamam bir fikir ifadə edir. Məsələn, *paxılın gözü özgə malında olar, parasız adamın üzü qaradır, yaman günün ömrü az olar, yuxu yuxu gətirər, yatmış yatmışı oyada bilməz* və s. Bu ifadələrin hər biri bütöv cümlədir və tamamlanmış bir fikir ifadə edir. Əksinə, *yanğından çıxıb, alova düşdük, yaman yerdə axşamladıq, o qədər pulu var ki, toyuq dənəyə qurtarmaz, oğru elə qışqırdı, doğrunun bağı yarıldı, it də getdi, ip də* və s. Bu ifadələrin hamısı nidaya bənzəyir. Bunlarda heç biri bütöv fikir (məntiqi hökm) ifadə etmir. Atalar sözlərilə zərbi-məsəllərin fərqi, fikrimizcə, elə ondadır.

Qeyd etdiyimiz kimi, frazeoloji vahidlərlə də atalar sözləri çox zaman eyniləşdirilir. Lakin bunların da ciddi fərqi var. Frazeoloji vahid, M. T. Tağıyev göstərdiyi kimi, öz əhatəsinə malikdir və onunla birlikdə vahid konfigurasiya yaradır (117, 50). Nə atalar sözünün, nə də zərbi-məsəllərin əhatəsi yoxdur.

Sovet frazeoloji məktəbində iki fikir mövcud idi. Bir çox tədqiqatçılar atalar sözlərini frazeoloji vahid hesab edirlər, bunların arasında heç bir fərq görmürdülər və frazeoloji vahidin əsas meyarını nitqdə eyni formada, eyni mənada və eyni funksiyada bərpa olmasında görürdülər. Təbiidir ki, atalar sözləri də nitqdə yaranmış, bərpa olunur. Bu meyarı əsas götürsək, əlbəttə, atalar sözləri dil vahididir və frazeoloji vahiddir.

Atalar sözlərini frazeologiyaya (və, deməli, dil sisteminə) daxil etməyin əleyhinə çıxış edənlər isə dilin sistem mahiyyətindən çıxış edirlər. Dilin sistem mahiyyəti isə fundamental bir prinsip ilə hesablaşmağı tələb edir. Dil sistemdirsə, sistemin hər bir ünsürü həmin sistemlə bağlıdır və bağlı olmaya bilməz. Fonemdən (səsdən) tutmuş frazeoloji vahidə qədər bütün dil vahidləri biri digərindən üzvi şəkildə asılıdır, fonemlə bağlıdır (saitlər samitlərlə), şəkilçilər

köklə və bir-birilə, sözlər – sözlərlə, frazeoloji vahidlər – sözlərlə bağlıdır. Əslində hər bir ayrı-ayrılıqda götürülən dil vahidi sadəcə elmi abstraksiyadır. Bu cür təcrid olunmuş şəkildə dildə heç nə yoxdur və ola da bilməz.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanda dünya dillərinin frazeologiyası (paremiologiya daxil olmaqla) müxtəlif istiqamətlərdə öyrənilmişdir. Bəlkə də, keçən əsrin ikinci yarısında dilçiliyimizin ən aktual mövzularından birini elə frazeologiya təşkil etmişdir. Buna baxmayaraq paremiologiyadan bəhs edəndə, bəzi alimləri və onların yaratdığı konsepsiyaları ilk növbədə yada salmaq lazımdır. Azərbaycan belə konsepsiyalara Z. Əlizadə və İ. Həmidovun yaratdığı nəzəriyyələr aiddir. Z.Əlizadənin “Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı” (21) monoqrafiyası 1985-ci ildə çapdan çıxır. Alimin uzun illər boyu işlədiyi mövzu burada məntiqi ardıcılıqla öz həllini tapır. Kitablə tanışlıq göstərir ki, Z. Əlizadə öz nəzəri fikirlərində yalnız Azərbaycan dilçiliyinə əsaslanmır, o həm də dövrünün dünya dilçilik nailiyyətlərini əsas tutur. O dövrün isə nailiyyətləri struktural dilçilik ətrafında formalaşmışdı. Düzdü, həmin illərdə antrosentrik paradigma da formalaşmada idi, lakin konkret tədqiqatlarda hələ də strukturalizmin müxtəlif metodları əsas götürülürdü. Bu isə tamamilə qanunauyğun şəkildə baş verirdi. İş orasındadır ki, antroposentrik paradigma bu günün özündə çox zaman yalnız deklarativ şəkildə elan olunur, onun metodikası hələ də dəqiqləşməyib. Strukturalizm isə keçən əsrin sonuna artıq yoluna düşmüş paradigma idi. Tədqiq olunan materialdan asılı olmayaraq struktur və struktur-semantik metodlar müvəffəqiyyətlə işlədilir. Burada həm *struktur* həm də *struktur-semantik* terminlərinin ayrı-ayrılıqda işlənməsi heç də təsadüfi deyil. Məlum olduğu kimi, strukturalizmin klassik dövründə semantika bir semiotik fenomen kimi inkar edilirdi. Daha dəqiq desək, dilin semiotik sistem kimi öyrənilməsində semantika hesaba alınmırdı. Əlbəttə, burada strukturalistlər ifrata varırdılar, və struktural paradigmanın inkişaf etmiş dövrlərində bir çox alim bunu yaxşı anlayırdı. L. Yelmslevin “Sözlərin mənalı struktur təşkil edirmi?” adlı məşhur məqaləsini xatırlamaq kifayətdir. Ona görə də keçən əsrin ikinci yarısında, xüsusən də sonuna yaxın, hətta ənənəvi terminologiya da müəyyən transformasiyaya uğramaqda idi. Məsələn, paradigmanın ənənəvi *strukturalizm* adından daha geniş *sistem-struktur* yaxud *struktur-semantik* paradigma və metodlar işlənirdi.

Fikrimizcə, Z. Əlizadənin də kitabı bu meyllərə müvafiq. “Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı” adlı monoqrafiya iki hissədən ibarətdir, birinci hissə üç fəsildən ibarətdir, ikinci hissə - iki fəsildən. Bu hissələr işlədilən terminlər baxımından dərhal nəzəri cəlb edir. Məsələn, birinci hissədə *atalar sözləri* və *məsəllər* terminləri işlədilir: “Atalar sözü və zərb məsəllərin xüsusiyyətləri”, “Atalar sözü və zərb məsəllərin fərqi”, “Atalar sözü və zərb məsəllərin frazeologiyaya münasibəti”. İkinci hissədə isə *paremiya* termini işlədilir. Məsələn, “Paremiyaların leksik-semantik xüsusiyyətləri”, “Paremiyalarda coxmənalılıq” və s. Daha doğrusu, *paremiya* termini birinci fəsildə də rast gəlinir, lakin mündəricatda bu öz əksini tapmır. Birinci hissənin bölmələrində yalnız *atalar sözləri* və *zərb məsəllər*, ikinci hissənin bölmələrində yalnız *paremiya* termini işlədilir.

Kitabın mətnində 101-ci səhifəyəcən atalar sözləri və zərb məsəllər işləndiyi halda 101-ci səhifədə *paremiya* termininə rast gəlirik. Məsələn, “Atalar sözü və zərb məsəllərin mənsur bənddə mövqeyi üslubi çalar yaratmaq baxımından üç şəkildə özünü göstərir: 1 halda - əvvəldə - (prepozitiv) Paremiyalar mənsur bəndin əvvəlində işlənir; aparıcı vəzifə daşıyır, sonrakı fikirlər açılması üçün cəlbəedici səciyyəyə malik olur” (21, 101-102).

101-ci səhifədə bu cümlədə işlənən *paremiya* terminin üstündə bir ulduz işarəsi qoyulur və aşağıda şərh verilir: “Qeyd: Atalar sözü və zərb məsəllər sonrakı izahlarda paremiyalar adlandırılacaq” (21, 101). Lakin izah olunmur ki, nə üçün məhz 101-ci səhifədən başlayaraq, atalar sözü və zərb məsəllər *paremiya* adlandırılacaq, və bu terminlərin bir fərqi var ya yox. Yəni terminlər ümumiyyətlə izah olunmur. Bundan başqa birinci hissədə ardıcıl olaraq *atalar sözü* və *zərb məsəllər*, ikincidə isə eyni ardıcılıqla *paremiya* termininin işlənməsi diqqəti cəlb etməyə bilməz.

M.T.Tağıyevin frazeoloji əhatə haqqında fikirlərinin düzgün başa düşülməməsinin bəlkə də ən qabarıq nümunəsini Z.Əlizadənin bu kitabında müşahidə edirik. Məsələn, müəllif yazır: “M.T.Tağıyevin gətirdiyi misal və dəlillər dar mənada frazeoloji birləşmələrə, yəni idiomlara aid edilsə də, bu dəlillər asanlıqla atalar sözü və zərb məsəllərə də meyar saymaq olar; çünki onlar sərbəst söz birləşmələri deyil” (21, 62). M.T.Tağıyev öz monoqrafiyasında əhatəni frazeoloji vahidlə sərbəst söz birləşməsini fərqləndirən amil kimi nəzərdən keçirəndə, rus dilindəki *просить каши* frazeoloji vahidini misal çəkir və göstərir ki, əhatəsi şəxs mənalı söz olursa, aydın olur ki, burada söhbət sərbəst söz birləşməsindən gedir. Yox əgər əhatəsində əşya mənalı (ayaqqabı adları) sözlər işlənirsə, məlum olur ki, burada frazeoloji vahid işlənir. Yəni söhbət ondan gedir ki, əhatə frazeoloji vahidi sərbəst söz birləşməsindən fərqləndirir. M.T.Tağıyev göstərir ki, frazeologizmin əhatəsi ona bütövlükdə aiddir, sərbəst söz birləşməsində isə şəxs mənalı söz yalnız *просить* felinə aiddir. Məsələn, M.T.Tağıyev yazır: “Сочетание *каши просят* со стороны субъекта сочетается с двумя группами имен – с именами с семантикой лица и с именами с семантикой предмета. Валентные отношения компонентов свободного сочетания требуют со стороны субъекта имен с семантикой лица: *дети просят каши*. А если со стороны субъекта сочетание связывается с именами с собственно предметной семантикой, то такая связь базируется не на валентных отношениях компонентов: она возникает на основе собственно структурной связи всего сочетания в соответствии с требованиями достаточности конфигурации: *ботинки просят каши*” (117, 25).

Fikir tamamilə aidin ifadə olunub: *каши просят* ifadəsinin əhatəsində şəxs mənalı sözlər iştirak edirlərsə, bu sərbəst söz birləşməsidir, əşya mənalıdırsa – frazeoloji vahiddir. Özündə frazeoloji vahid *каши просят* ifadəsidir, əşya mənalı sözlərin frazeoloji vahidə daxil yoxdur, bu yalnız onun əhatəsidir, komponenti deyil.

Z.Əlizadə yazır: “Belə olanda bütün birləşmə modelin (konfigurasiyanın tələblərində uyğun olaraq) öz struktur əlaqəsi əsasında əmələ gəlir: «Ботинки просят каши» kimi. Bu birləşməni müəllif frazeoloji vahid hesab edir” (21, 62). M.T.Tağıyevin dediklərini bəlkə heç kəs bu cür təhrif etməyib. Yuxarıda gətirdiyimiz sitatdan tam aydınlığı ilə bəlli olur ki, frazeoloji vahid *каши просят* ifadəsidir, *ботинки просят каши* isə konfigurasiyadır ki, bunun tərkibində *ботинки* sözü frazeoloji vahidin komponenti deyil, onun əhatəsidir.

Yuxarıda göstərilən sitatdan məlum olur ki, Z.Əlizadə M.Tağıyevin meyarlarına əsaslanaraq atalar sözlərini də frazeologiyaya daxil edir: “M.T.Tağıyevin gətirdiyi misal və dəlillər dar mənada frazeoloji birləşmələrə, yəni idiomlara aid edilsə də, bu dəlillər asanlıqla atalar sözü və zərb məsəllərə də meyar saymaq olar; çünki onlar sərbəst söz birləşmələri deyil”. Halbuki M.Tağıyev sərbəst yaxud sabit söz birləşmələrindən danışmır, əhatəsi olub-olmayan vahidlərdən danışır və göstərir ki, frazeoloji vahidin əhatəsi var (özü isə natamamdır), atalar sözlərinin isə əhatəsi yoxdur və ola da bilməz, çünki atalar sözləri, nitq vahidləri olaraq, cümlədirlər və tam bir hökm, tam bir fikir ifadə edirlər. Beləliklə də, M.Tağıyevin əhatə nəzəriyyəsi haqqında tamamilə səhv təsəvvür müşahidə olunur.

Z.Əlizadə apardığı təhlilin nəticəsində belə bir fikrə gəlir: “Beləliklə, atalar sözü və zərb məsəllər yuxarıda qeyd edilən səciyyəvi xüsusiyyətlərinə, özünəməxsusluğuna görə frazeologiyanın bir layını təşkil edir və bu bəhsə də daxil edilməlidir” (21, 89). Qeyd etməliyik ki, əslində bu cür *özünəməxsusluq* təhlildən bəlli olmur, çünki müxtəlif alimlərin fikirləri gətirilir, lakin bunlardan heç biri atalar sözlərinin frazeologiyaya daxil edilməyinə dəlil sayıla bilməz.

Nəzəri məsələlərin təhlilində müşahidə olunan qeyri-dəqiqlik heç də atalar sözlərinin tədqiqinə mane olmur. Z.Əlizadə qabağına qoyduğu məqsədə müvafiq olaraq atalar sözlərini və zərb məsəlləri müxtəlif istiqamətdə və hərtərəfli təhlil edir, onların paradigmatik xüsusiyyətlərin üzə çıxarır. Koqnitivizm baxımından maraq doğuran amil odur ki, Z.Əlizadə atalar sözlərini bilavasitə ictimai şüurun təşəkkülü ilə bağlayır. Deməli, Azərbaycan xalqının

ictimai şüurunu öyrənmək baxımından atalar sözləri müstəsna rol oynayır. Müəllif yazır: “Xalqımızın ictimai şüurunun forması kimi bədii və estetik təfəkkür arasında üzvi bağlılığın olduğunu aydınlaşdırmaq üçün Azərbaycan atalar sözü və zərb məsəllərin – bu qapalı modellərin leksik-semantik xüsusiyyətləri və sintaktik-üslubi yükünün tədqiqi böyük əhəmiyyətə malikdir” (21, 236).

Dilçilikdə belə bir fikir mövcuddur ki, paremiyalar cəbr düsturun xatırladır və hər iki planda, müstəqim və məcazi planda, reallaşır. Paremiyaların əsasını semantik sxem təşkil edir, konkret danışiq situasiyalarında, əlbəttə, bu mücərrəd sxem situasiyaya uyğunlaşır. *Bir əldə iki qarpız tutmazlar* bir semantik sxem kimi mütləq səciyyə daşıyır. Məzmunun aforistik olması imkan verir ki, bi ifadə müxtəlif (saysız-hesabsız) danışiq situasiyalarında işlənsin. Cəbrdəki düstur kimi “qarpız”, “əl”, “iki”, “bir”, “tutmaq” məchul kəmiyyət bildirir. Konkret siyasiyada bunlar məlum olur.

Z.Əlizadənin “Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı” əsəri, əlbəttə, Azərbaycan dilçiliyində paremiyaların öyrənilməsində atılan uğurlu addımlardan biridir.

Azərbaycan və rus dillərinin atalar sözlərinin tədqiqi sahəsində prof. İ.Həmidovun əsərləri xüsusi yer tutur. Alim həm sabit paremiyalar, həm də müasir nitqdə yaranan aksiomatik ifadələrin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirir, onların yaranma və işlənmə qanunauyğunluqlarını üzə çıxarır.

Müəllifin fikrinə görə atalar sözlərini və zərb məsəlləri fəlsəfi konseptuallaşmanın səviyyəsi fərqləndirir. Doğrudan da atalar sözlərində həmin fəlsəfi konseptuallaşma mövcuddur. Zərb məsəllər isə əksər hallarda nida səciyyəsi daşıyır.

Paremiologiya sahəsində Azərbaycan dilçiliyinin böyük nailiyyətləri var. Lakin buna baxmayaraq obyektin mürəkkəbliyi həmin istiqamətin perspektivlərini müəyyənləşdirir.

Paremiologiya sahəsində daha bir əsər diqqəti cəlb edir: Ağaverdi Xəlil. “Əski türk savlarının semioltikası” (Bakı, “Səda”, 2006). Kitabda atalar sözləri və ümumiyyətlə folklor nümunələri geniş semiotik səviyyədə təhlil olunur. Müəllifin fikrinə görə, “Folklor mətnlərinin yaranması prosesində dil cilalanıb, terminologiya müəyyənləşib, bu da öz növbəsində ədəbi poetik əsərlərin formalaşmasında və təkmilləşməsində, eləcə də ədəbi dilin inkişafında vacib rol oynayıb” (27). Ümumiyyətlə, kitabda atalar sözlərinin struktur-semantik təşəkkülü dil sistemi səviyyəsində təhlil olunur. Bu tədqiqat istiqaməti atalar sözlərini müəyyən bir dil qanunauyğunluğu səviyyəsinə qaldırır. Yəni sistemin təşəkkülü müəyyən nizama, müəyyən qanunlara tabedirsə, hansısa qanunların fəaliyyəti məhz atalar sözlərinin yaranması ilə nəticələnir.

Göstərilən xüsusiyyət atalar sözlərinin kifayət qədər mürəkkəb olduğunu sübut edir. Yəni atalar sözləri həm nitq, həm dil, həm də koqnitiv proseslərin nəticəsi kimi formalaşır.

Konsept termininin fəlsəfi mənşəyi və müasir dilçilik. Konsept və məfhum. Konseptin fəlsəfi diskursla bağlılığı. C. Askoldovun konseptə yeni yanaşması və müasir linqvistik konseptologiyanın təşəkkülü. Koqnitivizm və koqnitiv dilçilik. Yarım-fəsildə ümumiyyətlə koqnitiv istiqamətin XX əsrdəki inkişaf yolu və koqnitiv dilçiliyin yaranması izlənilir. Koqnitiv dilçiliyin elmi aparatı və əsas terminologiyası açıqlanır. Ümumiyyətlə koqnitiv dilçiliyin maraq dairəsi, məqsədləri və həmin məqsədləri çatmaq üsullarının mahiyyəti müəyyən olunur. Dünyanın dil mənzərəsi və milli təfəkkürü formalaşdıran fundamental konseptlər. Milli təfəkkür və milli mədəniyyətin təbii dillərlə əlaqəsi izah olunmalıdır. Dünyanın dil mənzərəsinin semiotik təşkili müəyyən olunmalıdır. Konseptlər məkanının quruluşu və müxtəlif dillərin fundamental konseptlərinin fərqləri göstərilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Dəmirçizadə Ə. Klassiklərimiz dil və yazı haqqında. B.: N.Y., 1981
2. Əliyeva S.M. İngilis və Azərbaycan dillərində aviasiya terminlərinin struktur-semantik və funksional tədqiqi. – NDA. – Bakı, 2002

3. Həmidov İ. H. Azərbaycanca-rusca atalar sözləri lüğəti. Bakı: OKA Ofset, 2004
 4. Həsənov H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. B.: Maarif, 1988

ORGANISING OF PAREMIOLOGICAL SEMANTICS IN WORLD LANGUAGE

Ismayilova Gulnur Nuraddin

Summary

The principal content of the article focuses the study of proverbs in different ways with a unique structural-semantic profiles. One of the fundamental problems of paremiological theory is distinguishing of proverbs and by- words. Based on the analysis of theoretical literature and language material, it can be resulted that proverbs are based on logical order and from the structural and semantic point of view, they are equal to a sentence and should be identified as a sentence. That is the difference between proverbs and by- words. Proverbs are linguistic and phraseological units. Proverbs play an exceptional role in studying of social consciousness of the Azerbaijani people.

ОРГАНИЗАЦИЯ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКОЙ СЕМАНТИКИ НА МИРОВОМ ЯЗЫКЕ

Исмаилова Гюльнур Нураддин кызы

Резюме

В статье отмечается изучение пословиц разных стилей, имеющих своеобразный структурно-смысловой характер. Одна из фундаментальных проблем паремиологической теории - разделение пословиц и поговорок. На основе теоритической литературы и языкового материала можно сделать вывод, что пословицы основаны на логическом суждении, а со структурной и семантической точки зрения они приравниваются к предложению и должны идентифицироваться как предложение. Пословицы всегда выражают идею и законченную идею. Загадки не выражают единой идеи (логического суждения). Пословицы - это языковая единица и фразеологизм. Пословицы играют исключительную роль в изучении общественного сознания азербайджанского народа.

Rəyçi: Azərbaycan Dillər Universiteti prof. Azad Məmmədov

Leksika və ölkəşünaslıq kafedrasının 15 mart 2021-ci il tarixli 07 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 17 mart 2021-ci il

UOT:80.

TAMAMLIĞIN AKTUALLAŞMASI

(İ. Şıxlı və C. Məmmədquluzadənin əsərlərinin materialları əsasında)

Prof. Quliyev Telman Ziyatxan, dos. Məlikova Gülarə Aqaid qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

Gulara.melikova@mail.ru

Xülasə: Əvvəlki məqalələrimizdə də qeyd etdiyimiz kimi, aktual üzvlənmənin vahidləri tema və rema hesab olunur. Bütöv cümlələrdə onların təzahürü məntiqi vurğu, söz sırası, formal və presodik vasitələrlə bağlı olur. Qeyd edək ki, baş üzvlərlə yanaşı, ikinci dərəcəli üzvlər də rema və temanın tərkibinə daxil ola bilər. Cümlə üzvlərinin rema, yaxud tema vəzifəsində işlənməsi həmin cümlənin kommunikativ məqsədindən asılıdır. Nəticədə cümlənin aktual üzvlənməsi nitqin kommunikativ vahidinə çevrilir. Eyni ilə mübtədada olduğu kimi, tamamlıq da rema funksiyasında çıxış edərkən cümlənin mütləq sonunda güclü mövqeyə və xəbərdən əvvəlki yerində zəif mövqeyə malik olur.